

A bécsi Augustineum és Magyarország Piliscsaba, 2014. december 4.

A bécsi egyházi elitképző magyar növendékeire vonatkozó, kiterjedt alaputatást lezáró egyháztörténeti konferenciára került sor a piliscsabai lazarista Szent Vince Szakkollégiumban az MTA-PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport szervezésében.¹ A konferencia háttérét a Bécsi Egyetem Katolikus Teológiai Karának Történeti Teológiai Intézetével (Universität Wien, Katholisch-Theologische Fakultät, Institut für Historische Theologie) együttműködésben végzett nemzetközi projekt adta, amelynek keretében a bécsi egyházi elitképző intézet, a Frintaneum, más néven Augustineum magyarországi növendékeinek életútját tárták fel és sűrítették lexikon-szócikkbe a résztvevők. A szimpózium lehetőséget adott ezek továbbgondolására, a Magyarország különböző egyházmegyéiből érkezett teológushallgatók későbbi karrierjének bővebb ismertetésére, a forrásadottságok, életutak összevetésére.

Az első szekciót TÖRÖK JÓZSEF professzor és TUSOR PÉTER kutatócsoport vezető szavai nyitották. Az előbbi hangsúlyozta, hogy a magyar történetírás az egyházi elit kutatása nélkül nem lenne teljes, az utóbbi pedig a projekt megszületésének háttérét, egyetemi és akadémiai beágyazottságát és az abban rejlő lehetőségeket vázolta. Rámutatott továbbá, hogy a feltárás tudományos és finansziális keretét magyar részről az MTA-PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport biztosította, személyi háttérét pedig a kutatócsoport munkatársai és jelentős számban a PPKE BTK történelem szakos képzésében részt vevő hallgatók adták. Kezdeti 2013 őszére nyúlnak vissza, ekkor dolgozták ki ugyanis a kutatás metodikáját. Az, hogy másfél évvel később már az eredményekről adhattak számot, egyértelműen a bölcsészkar egyháztörténeti képzés sikerének tekinthető. Különösen, hogy az elkészült lexikon-szócikkek német nyelvű lexikonban látnak napvilágot, amely a hazai tudományos élet eredményeinek integrálódását segíti a nemzetközi tudományos életbe.² Nyilvánvalóan a tudományos munka az alaputatás elvégzésével és a szócikkek megírásával nem ért véget; a szövegek lektorálása, korrigálása még a jövő feladata.

A megnyitó után FAZEKAS ISTVÁN a tizenhárom győri egyházmegyes és nyolc pannonhalmi bencés növendék pályájának bemutatásán keresztül a kutatás metodikáját részletezte. A forrásörző helyek felsorakoztatásakor felhívta a figyelmet arra, hogy mivel a Frintaneumba történő felvétel engedélyeztetése uralkodói feladat volt, aki később is figyelemmel kísérte a növendékek sorsát és egyházmegyében betöltött funkcióját, a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv anyaga – a vonatkozó magyar levéltárak dokumentá-

¹ Készült az MTA-PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport keretében. A konferencia részletes programja, hanganyaga elérhető az interneten: MTA-PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport / Kronológia / 2014. Online: <http://www.institutumfraknoi.hu> – 2014. december.

² A nemzetközi együttműködésről és a tervezett lexikon kötetéről részletesen ld.: Das „Projekt Frintaneum”: Das Priesterkolleg St. Augustin „Frintaneum“ in Wien 1816-1918: Kirchliche Elite-Bildung im Donau-Alpen-Adria-Raum. In: Universität Wien. Kirchengeschichte / Forschung / Forschungsprojekte. Online: <http://kg-ktf.univie.ac.at/> – 2014. december.

ciója mellett – elsőrangú vizsgálódási terepet kínál. A biogrammok megírásának kihívásai között megemlítette a névváltoztatások, fokozatszerzés problémáját (az utóbbira nem minden esetben, illetve többször csak később került sor), a nemzetiségi hovatartozás kérdését, s azt is, hogy a személyi iratanyag hiánya miatt sokszor a személyi kapcsolatrendszer nem lehet feltárni, így a személyek ritkán válnak személyiségekké. A különböző forrásokban fellelhető elszórt adatok megfelelő kontextusba helyezéséhez pedig hiányoznak a 19. századra vonatkozó alapkutatásra épülő általános egyháztörténeti munkák.

A következő előadó, RÉTFALVI BALÁZS a szombathelyi növendékek integrációs stratégiáit ismertette. Az egyházmegyéből mindössze heten tanulhattak a Frintaneumban, közülük legtöbben az 1860-as évek előtt. Az utolsó hallgatót közel harmincéves szünet után, 1911-ben Mikes János püspök küldte. Azt, hogy a főpásztorok ilyen hosszú ideig nem küldtek növendéket, az előadó véleménye szerint az egyházpolitikai küzdelmek is befolyásolhatták. A kutatást nehezítette, hogy mindössze egy növendék perszonáliája maradt fenn (a későbbi nagyprépost és káptalani helynök, Stegmüller Károly rendezlen iratanyaga), az 1822 előtti Acta Cancellariae-ben található szűz iratokhoz nincsenek mutatókönyvek, a 19. század első felének iratanyagában jelentős selejtezések történtek, sok plébániai iratanyag pedig megsemmisült. Így az életrajzok összeállítása meglehetősen időigényes és a mélyebb összefüggések feltárása nehéz. A növendékek származása, nemzetiségi hovatartozása (németek, magyarok) vegyes, hét személyből ketten vállaltak később aktív politikai szerepet. Elsősorban plébánosi, tanári karriert futottak be, nem kaptak jelentősebb egyházkormányzati funkciót az említett Stegmülleren kívül. Az előadó végső megállapítása az volt, hogy bár az Augustineum célja a birodalmon belüli integráció elősegítése volt, ezt a szombathelyi egyházmegyében nem igazán sikerült megvalósítani.

A szekció munkáját FOGL KRISZTIÁN előadása zárta, melyben a veszprémi egyházmegyéből érkezett húsz hallgatót vette sorra. Először a primér forrásadottságokat tekintette át, kiemelve az Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárban az Acta Personalia és az Acta Diocesana fondokat, melyek közül az utóbbiban tanulmányi előmenetelükről is talált információkat, valamint az egyházmegyei adatlapokat. Előfordult, hogy a szakirodalomban tévesen szereplő születési dátumot sikerült az Augustineumba küldött felterjesztés tanulmányozásával pontosítani. Oroszvári Lászlóról nem talált adatot, feltételezése szerint előfordulhat, hogy szerzetes volt. Többségük a veszprémi egyházmegye területén született, négyen jártak a bécsi Pázmáneumba. A későbbiek során többen pápai titkos kamarások, pápai titkos káplánok, pápai prelátusok, címzetes apátok, prépostok lettek. Mindössze egy tényleges javadalmazás apát akadt köztük. Általában az egyházmegyei közigazgatásban vagy oktatásban tevékenykedtek, politikailag nem voltak aktívak. Az előadó a kimagasló egyházi karrier sorában – többek között – Luttor Ferenc, Lukcsics József, Hoss József és Palotay Ferenc pályáját említette.

A második szekciót a Veszprémi Hittudományi Főiskola docense, GÁRDONYI MÁTÉ vezette. Az első négy előadás hasonló szerkezeti vázra épült, sorra véve a kutatás során tapasztalt kihívásokat (gyakran említve a névváltoztatásokat, személyes iratanyagok hiányát, dokumentáció aránytalanságát vagy a létező szakirodalom pontatlanságait), az adott egyházmegye növendékeinek hátterét, nyelvi műveltségét, a későbbi frintaneista karrier fő csa-

pásirányait (oktató, plébános, egyházmegyei szentszéki adminisztrációban szolgáló pap), irodalmi, teológiai, tudományos munkásságukat egy-egy kiemelkedő példán keresztül. KANÁSZ VIKTOR a székesfehérvári frintaneista papokról beszélt. Kutatását segítette, hogy a tizenegy vizsgált személyiségből hét personalíja rendelkezésére állt – habár aránytalanságok az iratanyagban előfordultak –, valamint egy vízügyi szakember, FORINTOS ATTILA folyóiratokból összegyűjtötte a papság különféle tisztségviselésére vonatkozó információkat. A volt frintaneisták túlnyomóan falusi származásúak, sokan tanultak a Frintaneum előtt a Pázmáneumban. Politikai nézeteik általában a forrásokból nem rekonstruálhatók. Közülük komoly tudományos munkásságot Kanász megállapítása szerint csak Pellet Ödön fejtett ki.

A következő előadó URBÁN MÁRTA volt, aki az Augustineumban végzett tizenegy pécsi pap későbbi karrierjét vizsgálta. Személyi iratanyagok tekintetében kevésbé volt szerencsés, mindössze egynek sikerült a hagyatékát fellelnie a budapesti Hittudományi Kar levéltárában, illetve még egy főre sikerült itt információt találnia, viszont csak a rendes tanári kinevezés utánra vonatkozó iratokat. Így a korábbi dokumentáció és a többi növendék életútja feltárása tekintetében az elszórtan megtalálható lokális forrásokra támaszkodhatott, melyek közül például a funkciós könyvek átnézése nagyban segítette a munkáját. Megállapította, hogy a pécsi frintaneisták közül csak egy volt nemesi származású, többségük kitűnő eredménnyel végzett, több nyelven beszéltek – melyben közrejátszhatott, hogy többen horvát származásúak voltak –, hatan később szemináriumban tanítottak, egy személy lett országgyűlési képviselő. Nagy számban találjuk meg a nevüket a pécsi káptalan későbbi javadalmas vagy címzetes tagjai sorában, illetve az egyházmegyei adminisztráció vezető pozícióiban.

ZOLNAI TAMÁS a váci frintaneista papi életpályákat rekonstruálta. A tizenhárom növendékből tíz a váci egyházmegyében született, mind a pesti egyetemen, mind pedig a Pázmáneumban öt-öt fő tanult. Mindössze hárman lettek később címzetes vagy javadalmas kanonokok, irodalmi tevékenységet pedig négyen fejtettek ki: Bolgár József, Máté Zsigmond, Liebner János és Kovács Sándor. Az utóbbi életútja ívelt a legmagasabbra: 1944-ben XII. Pius a szombathelyi egyházmegye megyéspüspökévé nevezte ki. A többiek karrierje az oktatás, lelkipásztorkodás vagy mindkét tevékenységi körben teljesedett ki, olykor a szentszéki adminisztrációban tisztségek viselésével. Az előadó valamennyire több példát hozott, felhíva a figyelmet rá, hogy életpályájukat a nem frintaneista papok karrierjével érdemes lenne összevetni.

A következő előadásban SÁGI GYÖRGY a kalocsai (tizenkét fő) és csanádi (tizennégy fő) egyházmegyes növendékek életrajzát ismertette. A forrásadottságok részletezését követően a származásukat, későbbi karrierüket vette össze, valamennyit példákkal alátámasztva. Megállapította, hogy többségében polgári családból származtak, de öt nemesi sarj is előfordult a növendékek között, valamint néhányan földműves vagy munkás családi háttérrel rendelkeztek. Ketten kiléptek az egyházi rendből, egy harmadik fő fontolóra vette, ketten a Frintaneumban folytatandó tanulmányaik megkezdése előtt hunytak el. Két főre vonatkozóan (Nardi Ferenc, Guoth Adolf) nem sikerült információt találnia. Többen a papi utánpótlás nevelésébe kapcsolódtak be. Jelentős tudományos, irodalmi munkásságot hatan fejtettek ki.

Közülük jelentősebbek Juhász Kálmán, aki a csanádi egyházmegye történetét írta meg, és Czapik Gyula, a későbbi egri érsek.

SZIRTES ZSÓFIA az Egri Főegyházmegyei Levéltár „Frintaneum-fondját” elemezte. A mindössze egy doboznyi iratanyag rendkívül értékes forrás különösen az 1816–1819-es időszak tekintetében, amikor a prímási szék betöltetlensége idején az egri érsek, báró Fischer István tartotta kézben országos szinten a Frintaneum ügyeit. Szirtes először Fischer közvetítő szerepét vizsgálta, kikkel állt kapcsolatban, illetve kikkel levelezett, majd az ügyek jellegére tért ki. Megemlítette, hogy a dobozban megtalálhatók az Augustineum alapításával kapcsolatos tájékoztatás, a leendő növendékek kiválasztásával, jelölésével kapcsolatos dokumentumok, ajánlások, ezek kérése vagy megadásuk akadályait soroló iratok, bizonyítványok bekérése, továbbítása, táblázat összeállítása, uralkodói jóváhagyás után a teendők tisztázása. Az egri érsek általában továbbította az ajánlásokat, egy esetben nem, amikor a Központi Szemináriumból negatív jellemzést kapott a jelölről. Az előadó ezt követően a forrástípusokat sorolta, majd az 1820–1914-re vonatkozó, sokkal hézagosabban meglevő iratokra tért ki röviden, megemlítve, hogy az ekkori frintaneisták közül hárman is püspöki méltóságra emelkedtek (Roskoványi Ágoston, Párvy Sándor és Tóth Tihamér). Előadását a források csoport hasznosíthatóságára vonatkozó felvetésekkel zárta.

Az utolsó felszólaló, BENCZIK FANNY az első négy előadó által követett metodikához tért vissza, különös gondot fordítva az általa kutatott kilenc esztergomi frintaneista (az összes létszáma: harmincöt fő) irodalmi munkásságának ismertetésére. Cikkeik szinte valamennyi korabeli katolikus lap hasábjain (pl. *Vigilia*, *Religio*, *Új Magyar Sion*, *Egyházi Közlöny* stb.) megjelentek. Aschenbrier Antal ezen kívül a katolikus autonómiáról írt könyvéről ismert. Kiss Károllyal kapcsolatban, aki az angolkisasszonyok zugligeti novíciátusának volt a káplánja és gyóntatója, az előadó felhívta a figyelmet arra, hogy mostanában került sor a zugligeti rendház vonatkozó iratanyagának rendezésére, amely új, hasznos adalékkal szolgált a róla szóló szócikk megírásához.

A szekciót GÁRDONYI MÁTÉ zárszava és TUSOR PÉTER összegzése zárta. Gárdonyi hasznos tanácsokkal látta el a lexikon-szócikkeket megíró egyetemi fiatalságot és rámutatott, hogy a 19. századi általános egyháztörténeti munkák, egyházmegyei alap kutatások, monográfiák hiánya kiváló terepet kínál a vizsgálódásra. Tusor pedig az előadások hallgatása során nyert általános benyomásokat összegezte. Megállapította, hogy ezek szerint a Frintaneumnak a távoli egyházmegyékben volt nagyobb a súlya, viszont a kutatás számára a nyugat-magyarországi levéltárak tartogatták a legtöbb kihívást. Szintén rámutatott, hogy a növendékek meghatározó hányada bekerült az egyházmegyei közigazgatásba, oktatásba – tehát a képzés elérte célját. Mindössze egyharmaduk volt karrier szempontjából kontraproduktív. Mondandóját azzal a megjegyzéssel zárta, hogy a projekt megvalósítása és – még gondos lektorálás, németre fordítás előtt álló – eredményei megjelentetése a Böhlau Verlagnál nemcsak a „Lendület” kutatócsoport működési keretétől szolgáló katolikus egyetemnek és tudományos akadémiának, hanem a magyar egyházi tudományosságnak is méltán vállalt büszkesége lehet.

(ism.: Tóth Krisztina)